

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Министерство на труда и социалната политика

***НАЦИОНАЛНА КОНЦЕПЦИЯ
ЗА СОЦИАЛНА ИКОНОМИКА***

СОФИЯ

2011 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	4
1. Условия и рамка на развитие на социалната икономика	6
1.1. Същност, обхват и граници на социалната икономика	6
1.2 Социална икономика и социално предприемачество	8
1.3 Социална икономика и социално предприятие	9
1.4 Социална икономика и европейският социален модел	10
1.5 Социалната икономика като принос за постигане на целите от Лисабон	11
1.6 Доброволчество и социална икономика	11
1.7 Влияние на социалната икономика върху заетостта	13
1.7.1 Социалната икономика в национален контекст	13
1.7.2 Безработицата при групите в неравностойно положение	14
1.7.3 Трудова заетост на хората с увреждания	16
1.7.4 Осигуряване на заетост чрез социални предприятия	21
2. Визия, цели и принципи	25
2.1 Визия	25
2.2 Цели	25
2.3 Принципи	26
3. Аспекти на социалната икономика	27
3.1 Правни аспекти	27
3.1.1 Законодателно обезпечаване	27
3.1.1.1 Европейско законодателство	27
3.1.1.2 Българско национално законодателство	28
3.1.2 Правни модели	29
3.1.3 Юридическо признаване	29
3.1.4 Статистическо признаване	30
3.1.5 Необходими законодателни промени	31

3.2 Институционален аспект	33
3.3 Материален аспект	34
3.4 Финансов аспект	35
3.5 Политически аспект	36
3.5.1 На централно държавно равнище	36
3.5.2 На местно равнище.....	38
3.5.3 На равнище на социалния диалог - признаване като социален партньор	38
3.6 Човешки ресурс.....	39
 4. Организация за прилагане на Концепцията.....	42
4.1 Субекти на социалната икономика.....	42
4.2 Индикатори за идентификация на субектите в социалната икономика	42
4.3 Марката "Продукт на социално предприятие"	43
4.4 Планове за изпълнение	43
4.5 Отговорни институции по прилагането на Концепцията.....	44
4.6 Финансово осигуряване на изпълнението на Концепцията	44
4.7 Мониторинг и оценка на резултатите	45
4.8 Информационен обмен на местно, национално и европейско ниво, публичност и прозрачност.....	45
 5. Развитие и усъвършенстване на Концепцията.....	46
6. Речник на ключови термини.....	47

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата Национална Концепция за социална икономика¹ представлява израз на социалната ангажираност на държавата за създаване и укрепване на благоприятна среда за осъществяване и развитие на модели и практики в областта на социалната икономика в Р България. Тя е израз на намерението и решимостта за утвърждаване на информираност, култура и ценности, свързани с предприятията и организациите в сферата на социалната икономика. Националната концепция е документ, чрез който се представя визия и приоритетни цели за насърчаване развитието на социалната икономика в страната. По този начин се представя активната позиция на държавата, формирана в резултат на съвместните усилия на широк кръг заинтересовани страни. В резултат от дейността по формиране на национална позиция по въпросите на социалната икономика чрез Националната концепция се очаква да бъдат разработени и политики, които да доведат до подобряване качеството на живот и благосъстоянието на уязвими групи граждани в обществото. Очаква се да бъде формиран устойчив сектор, който да съдейства за преодоляване на социалното изключване на групи хора в неравностойно положение. Очакванията са и за промени в модела на социално включване на широк кръг граждани в обществото, които са изпаднали в затруднено положение по отношение достъпа до работа, услуги и ресурси.

Националната концепция се позовава на разбирането за социална икономика, отразено в документите на Европейския съюз и други международни документи. Тя е в съответствие и с национални стратегически документи, които пряко или косвено са свързани със задачите, произтичащи от дефинираните в Концепцията цели.

Настоящият документ е принос за постигане целите на Европа 2020 - стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, която предлага визия за социална пазарна икономика на Европа за 21-ви век. В контекста на посоченото в стратегията, че икономическите реалности се

¹ За краткост наричана по-нататък в текста Концепцията

Съдържание

развиват по-бързо от политическите Концепцията конкретизира назрели процеси от реалната икономика, които следва да се обособят в самостоятелен сектор на развитие, за да станат видими както за правителството в контекста на политиката за повишаване жизненото равнище на хората, така и за широката общественост, която е съпричастна към социалното положение на маргинализирани групи от пазара на труда.

Националната концепция осигурява изпреварваща визия по отношение на бъдещи изменения в нормативната уредба и практика на държавните органи, както и визия за интегриране на секторни политики. Тя е документ, за чието разработване е приложен подход, основаващ се на добрите национални и международни практики в тази област, систематизирани и анализирани в рамките на междуведомствена експертна работна група и с широкото участие на представители на държавни и международни институции, организации на социалните партньори, неправителствени организации.

1. Условия и рамка на развитие на социалната икономика

1.1. Същност, обхват и граници на социалната икономика

Социалната икономика е събирателно понятие, с което се акцентира върху прекия социален ефект от дейността на предприятия и/или организации, които са учредени със социална цел и целенасочено организират своята дейност, за да постигат такъв резултат.

Социалната икономика е едновременно част от реалната икономика и част от гражданското общество, в която физически и/или юридически лица, сдружения на доброволци или други организирани субекти осъществяват стопанска дейност в обществена полза и реинвестират печалба за постигане на социални цели .

Гравивните компоненти на функционалната структура на социалната икономика са:

- 1/ стопанска функция за собствено ресурсно обезпечаване;
- 2/ социална функция, реализирана чрез профила на разходите;
- 3/ общественополитическа функция на генериране на обществени нагласи на социална солидарност.

По своята функционална структура, социалната икономика подпомага процеса на социално включване и е различна от корпоративния капитализъм.

В рамките на социалната икономика се създава **устойчив бизнес модел**, който не се окачествява по размера и сферите на дейност, а посредством зачитането на общи ценности, каквито са: върховенство на демокрацията, ангажирано участие на структурите на гражданското общество за постигане на социален напредък, правата на личността; защита и прилагане на принципите на солидарност и отговорност, съчетаване на интересите на членуващите ползватели и общия интерес; демократичен контрол от страна на членовете; доброволното и открито членство, автономия на управлението и независимост по отношение на публичните органи; влягане на излишъка от приходите в услуга на членовете в съчетание с общия интерес за постигане на целите за устойчиво развитие.

Развитието на социалната икономика се основава на кооперативни, частни, колективни социално-икономически инициативи, основани на мобилизиране и коопериране на ресурси, доверие и взаимопомощ. Доброволността на участието, демократичното и прозрачно стопанско управление и колективният избор, основан на правилото “един човек - един глас” при вземане на решения са водещи принципи. Като се основава на трудово интензивни технологии, поставя обществената полза преди печалбата, предлага по-ниски цени за социално значими продукти², социалната икономика увеличава жизнените шансове и води до по-равномерно разпределение на националния доход. Тези социалноикономически инициативи са реализирани с участието и овластяването на уязвими групи, разполагащи с икономическа свобода.

Предприятията на социалната икономика се управляват като бизнес, произвеждат стоки и услуги за пазарната икономика и насочват част от своите ресурси в осъществяването на социални и екологични цели.

Социалната икономика включва всички видове предприятия, независимо от правно-организационната им форма, създадени и действащи предимно за постигане на социални цели. Такива могат да бъдат кооперации, местни, самоподпомагащи се предприятия или групи, асоциации, взаимоспомагателни дружества, фондации, сдружения и други.

Социалната икономика заема специфично пространство между държавата (с нейните защитни механизми) и пазара (с неговата икономическа ефективност и насоченост към печалба, основана на капитал). Колкото по-голямо е това пространство, толкова по-голяма е необходимостта социалната икономика да покрие потребности, които не могат да бъдат удовлетворени от съществуващите институционални практики.

Социалната икономика служи и като инструмент за развитие на социални услуги; включване на пазара на труда на групи в неравностойно

² Съществуват и добри примери за предприятия на социалната икономика, които действат успешно и на пазари с изключително висока конкуренция, като сектора на информационните технологии (Specialistene, Дания).

положение; за подобряване на функционалността на системата от социални услуги; за развитие на местните икономики, както и за борба с бедността и социалното изключване.

Чрез развитие на сектора на социалната икономика се разширяват възможностите за повишаване на икономическия ръст и приноса към БВП, заетостта и създаване на условия и благоприятна среда за иновативни, социално значими предприемачески решения.

1.2 Социална икономика и социално предприемачество

Социалното предприемачество е стопанска дейност, насочена изцяло към създаване, експлоатация и развитие на социални предприятия. То е сравнително нова концепция за България, въпреки това редица организации извършват такава дейност в цялата страна.

Съществуват четири основни идеи за социалното предприемачество:

Първата идея поставя ударение върху риска. Социалният предприемач е човек, който действа, взема решение и удовлетворява своите потребности в условия на неопределеност и рискове.

Втората идея акцентира върху иновативната, творческа, откривателска същност на социалното предприемачество.

Третата идея поставя ударение върху динамичната роля на социалния предприемач за развитие на социалната икономика и за ефективно използване на ограничените социални ресурси.

Четвъртата идея се свързва със социалния мениджмънт. Според нея, предприемачът постоянно търси промяната и намира адекватен отговор, максимално оползотворявайки възможностите чрез нововъведения.

Социалният предприемач създава социално благо не чрез благотворителност, а чрез дейност, обединяваща икономически и социални цели, осигурява подкрепа за социално уязвими групи на обществото, стимулира социални позитивни промени, удовлетворява социални потребности. Той използва оптимално наличните ресурси и прилага иновативни подходи за развитие на социалната икономика.

1.3 Социална икономика и социално предприятие

Социалното предприятие се развива в специфичен, местен контекст и

представлява основната икономическа единица на социалната икономика.

Социалните предприятия се позиционират между традиционните частен и публичен сектори. Ключовите отличителни характеристики са социалните цели, съчетани с предприемаческия потенциал на частния сектор. Социалните предприятия насочват дейностите си и реинвестират печалба за постигане на социална, респективно обществена цел, в интерес както на своите членове, така и на по-широк кръг от хора.

Социалните предприятия, независимо от правно-организационната си форма, са обхванати от политиката на Европейската комисия за насърчаване на предприятията, по-специално на малките и средни предприятия (МСП). **Основната цел на тази политика е да се създаде правна и административна среда на Европейско ниво и във всяка държава-членка, в която социалните предприятия от всякаква форма и размер да могат да посрещат предизвикателствата, наложени от глобализацията, бързите технологични промени и световната икономическа криза.** Доколкото повечето социални предприятия са МСП, те попадат в обсега на Законодателния акт за малкия и среден бизнес в Европа и на всички програми на ЕС, насочени към малките предприятия.

Социалните предприятия регистрирани по Закона за юридически лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) са неправителствени организации, развиващи стопанска дейност с изразен социален ефект спрямо лица от уязвимите групи в най-широк смисъл: подобряване на жизненото им равнище, осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и/или други форми на пряка подкрепа, чийто краен резултат е активното им социално включване.

В някои случаи самите регистрирани юридически лица по ЗЮЛНЦ учредяват ЕООД, като прихода от дейността на дружеството използват за социални цели.

Кооперацията, регистрирана по Закона за кооперациите също може да бъде определена като социално предприятие, ако отговаря на индикаторите за социални предприятия.

Социалните предприятия, регистрирани по Закона за интеграция на хора с увреждания са предимно кооперации, чиито прозрачни и

демократични принципи на управление ги правят особено подходяща форма на предприемачество в областта на социалната интеграция.

В сферата на заетостта социалните предприятия предоставят услуги, свързани с:

- насърчаване възможностите за заетост и кариерно развитие за дългосрочно безработни, хора с увреждания и други на пазара на труда, както и предоставянето на съдействие при насочването към работно място, осигуряването на заетост и завръщане към работното място;
- насърчаване на възможностите за самостоятелна заетост, предприемачество и развитие на кооперации и стартиране на самостоятелен бизнес.

1.4 Социалната икономика и европейският социален модел

Разработването и въвеждането на Национална Концепция за социална икономика е продължение на работата на екипа на МТСП за цялостна хармонизация на социалните политики с добрите практики на държавите-членки на ЕС на основата на констатациите и заключенията, направени по Открития метод на координация за социална закрила и социално включване за прилагане на гъвкавост на пазара на труда, съчетана със сигурност и прилагане на подхода за активно включване.

В съвременният европейски контекст социалната икономика е утвърдена и неотменима част от социалната среда и мрежите за социална защита, която генерира и съчетава успешно стопанската рентабилност и социалната солидарност. Социалната икономика е носител на демократични ценности, които поставят на първо място човека, като създава работни места и насърчава активното гражданство. Развитието на потенциала на социалната икономика е в зависимост от адекватността на създадените политически, законодателни и оперативни условия. Реално съществуващите субекти със социална стопанска и хуманитарна дейност в страната заявяват все по-настойчиво необходимостта от правна и институционална диференциация в реалната икономика, за да могат да разгърнат своя потенциал и да взаимодействат на равноправна основа

както за постигане на синергичен социален ефект помежду си, така и във взаимодействие с държавата и корпоративната икономика.

1.5 Социалната икономика като принос за постигане на целите от Лисабон

На 13 юли 2010 ЕС приема стратегията „Европа 2020“³, която наследява Лисабонската стратегия от 2000 година. Ключово понятие в стратегията „Европа 2020“ е приобщаващият растеж, като се съсредоточат усилия и средства за борба с бедността и социалното изключване чрез развитието на пазара на труда, включително в кризисни условия. Стратегията определя във взаимовръзка 3 приоритета, 5 цели и 7 водещи инициативи. Социалната икономика има връзка с всеки елемент на тази функционална структура, но най-пряка е тя в Приоритет 3: приобщаващ растеж, чрез който ще се стимулира икономиката с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване.

На 27 октомври 2010 Европейската комисия прие Съобщение за Акт за единния пазар⁴ за конкурентноспособна социална пазарна икономика, който включва предложения за насърчаване на предприятията на пазарната икономика, като осигуряване на достъп до ресурси и благоприятна юридическа среда.

1.6 Доброволчество и социална икономика

Принципът на доброволността е основен принцип при създаването и дейността на предприятията от социалната икономика. Социалната икономика е основана на принципа на солидарността чрез доброволческата дейност.

Доброволният труд и дейности имат значение и са важни за личното развитие, усъвършенстване и индивидуално участие, както и за създаването на по-голям обем обществено благо. Доброволството е от съществено значение за насърчаване на активната гражданска позиция,

³ http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_BG_ACT_part1_v1.pdf

⁴ http://ec.europa.eu/internal_market/smact/docs/single-market-act_en.pdf

развитие на гражданското общество и засилване на солидарността.

2011г. е обявена за Европейска година на доброволчеството. То има потенциала да допринесе за хармоничното развитие на всяко едно общество чрез насърчаване на социалното приобщаване и социалното благоденствие. Наред със своята социална роля, доброволчеството има и икономическа стойност и значително допринесе за развитието на икономиката.

Европейската година на доброволчеството следва да изтъкне важната роля на доброволческите дейности, като в същото време припомни на държавите-членки, че **тези дейности не следва да бъдат използвани за посрещане на основни потребности, които обикновено се задоволяват от социалните услуги, нито като заместител на дейността на публичните органи.**

Редица национални и международни документи предвиждат мерки и средства за развитие на доброволчеството в контекста на съвременните обществени нагласи и потребности и като важен ресурс на социалната икономика.

Една от стратегическите цели, свързани с младежта в България е развитието на доброволчеството сред младите хора като движеща сила за личностно развитие, мобилност, учене, конкурентноспособност, социално сближаване, солидарност между поколенията и формиране на гражданско самосъзнание.

Във връзка с развитието на политиката в отговор на демографските предизвикателства от застаряване на населението, на ниво Европейски съюз са предприети стъпки за насърчаване на активния живот на възрастните хора. Важен акцент в цялостната политика за активизиране на възрастното население е развитието на доброволчеството сред възрастните хора. В тази връзка в Програмата на правителството на европейско развитие е заложена мярка за идентифициране на областите за въздействие на мерки във връзка с по-пълноценно използване на огромния опит и потенциал на възрастните хора. На национално ниво се разработва Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните,

чиято основна цел е пълноценна социална и икономическа реализация за възрастното население. Като ключова сфера за постигане на поставената цел са идентифицира създаването на условия за насърчаване на свободната доброволна активност сред възрастните хора.

В контекста на осигуряване заетост на лица и общности в неравнопоставено положение, активирането на доброволческите инициативи и общностите за развитие на социалния капитал на местно равнище се явява основата за развитие на предприемачески дейности.

По ОП “Развитие на човешките ресурси” се подкрепя развитието на социалната икономика чрез насърчаването на доброволческите инициативи, които са в основата на създаването на нови форми на социални предприятия и създаването на нови работни места, генериращи заетост за лица от уязвимите групи.

Част от насърчителните мерки по отношение на доброволния труд е гарантирането на правата на доброволците, осигуряване на правното регулиране на статута на доброволеца и доброволческите организации.

1.7 Влияние на социалната икономика върху заетостта

1.7.1 Социалната икономика в национален контекст

Компонентите на социалната икономика в България имат история, традиции и перспективи. Кооперациите, които по начало са най-естествен потенциален носител на характеристиките на социалното предприятие, получават мащабно развитие още в предвоенния период в резултат на сдружените усилия на хора с незначителни материални възможности, но с воля и визия за самостоятелно справяне със социалните затруднения. В демократичният период социалната икономика се развива, без да заявява видимост в политическия спектър, с което остава на заден план от общественото внимание, но намира среда за развитие на своя потенциал, успоредно с развитието на гражданското общество.

Чрез осигуряване заетост на уязвимите групи в обществото социалната икономика спомага за обединяване на икономическия и социалния ресурс за преодоляване на социалната изолация и води до

намаляване на риска от бедност и социално изключване, до устойчивост на мерките в сферата на социалната политика.

Влиянието на социалната икономика е в две посоки - икономическа и социална. **Социалните** ползи се измерват с интеграцията и заетостта на хора в неравностойно положение, с приноса към процеса на социално включване и създаване на социален капитал. Най-сериозният **икономически** показател за ползите от социалната икономика са спестените публични средства за социални помощи, от една страна, както и допълнителните средства по компенсиране на социалната цена на дългосрочната безработица. Едновременно с това новосъздадената стойност в социалната икономика също представлява значителна икономическа полза. Допълнителен икономически ефект на този тип организации е тяхната гъвкавост и способност да мобилизират ресурси с различен произход - пазарни и непазарни ресурси, доброволен труд и обществена подкрепа.

У нас ролята на социалната икономика в общото развитие на страната е едва забележима, за разлика от повечето страни от ЕС. В годините на прехода значително намаля броя на заетите в социалната икономика, в частност в специализираните предприятия и кооперации за хора с увреждания.

1.7.2 Безработицата при групите в неравностойно положение

Активната политика на Агенцията по заетостта през 2010 г е насочена приоритетно към групите от безработни в неравностойно положение на пазара на труда, които са посочени и в Националния план за действие по заетостта за 2010г.: младежите до 29г., лицата над 50г., безработни лица без образование и/или без квалификация и специалност, продължително безработните над 1 година и безработните с увреждания.

Регистрирани безработни лица от групите в неравностойно

положение на пазара на труда, които са посочени и в НПЗД за 2010 г.

Източник: Агенция по заетостта

Показатели	2009г.		2010г.		Прираст	
	брой	%	брой	%	брой	%
Регистрирани безработни лица	280 980	100,0	350 944	100,0	69 964	24,9
- ОТ ТЯХ:						
Младежи до 29 години	51 335	18.2	63 500	18.1	12 165	23,7
Безработни лица над 50 г.	106 647	37.9	131 887	37.5	25 240	23.6
Безработни лица без квалификация	162 704	57,9	197 941	56,4	35 237	21.6
Безработни лица с начално и по-ниско образование	82 453	29.3	99 276	28.3	16 823	20,4
Продължително безработни над 1 година	79 727	28.4	110 848	31.6	31 121	39.0
Безработни лица с увреждания	12 774	4.5	13 657	3.9	883	6.9

Освен за групата на дългосрочно безработните и хората с увреждания е необходима и допълнителна информация за заетостта на самотни родители, многодетни майки, лица, напускащи специализирани институции, бивши затворници, лица, страдащи от различни зависимости и други лица в неравностойно положение.

Съгласно допълнителните разпоредби на Закона за насърчаване на заетостта §4а. **“Групи в неравностойно положение на пазара на труда”** са групи от безработни лица с по-ниска конкурентоспособност на пазара на труда, в които се включват: безработни младежи; безработни младежи с трайни увреждания; безработни младежи от социални заведения, завършили образованието си; продължително безработни лица; безработни лица с трайни увреждания; безработни лица - самотни родители (осиновители) и/или майки (осиновителки) с деца до 3-годишна възраст;

безработни лица, изтърпели наказание лишаване от свобода; безработни над 50-годишна възраст; безработни лица с основно или по-ниско образование и без професионална квалификация; други групи безработни лица.

Общият дизайн на политиките за заетост поставя хората в неравностойно положение главно в ролята на *пасивни консуматори* на предложени възможности за наемане и обучение. Изключително слабо се оползотворяват възможностите за самонаемане, за организиране на заетост на хора от уязвимите групи чрез обединения на ниските равнища между семействата, инициативи в квартала или общината с цел подпомагане на заетостта им. В тази връзка по-пълно следва да се оползотвори значението на социалния капитал в комбинация с политики за заетост и политика за социално включване на лицата в неравностойно положение.

Гъвкавостта при прилагане на специализираните политики за лицата в неравностойно положение е ниска. Това особено добре проличава в настоящия момент на затруднена икономическа активност.

1.7.3 Трудова заетост на хората с увреждания

През последните години хората с увреждания ускорено отпадат от пазара на труда. Голям е процентът на хората с увреждания, които не са регистрирани като безработни в Бюрата по труда (БТ). По неофициални данни хората с увреждания в трудово активна възраст са около 350 000 души.

По данни на Агенция по заетостта за първото шестмесечие на 2010 г. средният брой на регистрираните в дирекции „Бюро по труда“ безработни с намалена работоспособност е 13 734 души. Делът на хората с намалена работоспособност в общия брой на безработните е 3,8 %. Делът на жените в тази група е 50,2%. Делът на безработните лица с увреждания до 29 г. е 6,1%, докато този на лица над 50 г. е 60.7%. Без квалификация и специалност сред хората с увреждания, регистрирани в БТ са 44.1%, а с основно и по-ниско образование – 39.1%. Възможностите за устройване на работа на безработните с намалена работоспособност са крайно

ограничени. Шансовете им да започнат работа в реалния трудов пазар са минимални. Работните места, обявявани в ДБТ, неизискващи образование и квалификация, в голямата си част са за физически труд, противопоказан за лицата с намалена работоспособност.

Към неблагоприятните фактори за увеличаващата се численост на хората с увреждания, като рискова група на пазара на труда се добавят и изградените отрицателни стереотипи в обществото, но най-вече липсата на адаптирани работни места и достъпа до тях. Ограниченията на околната среда създават по-големи прегради пред социалното включване, отколкото функционалните увреждания на лицата.

Преобладаващото мнозинство от хората с трайни увреждания са изключени от трудовия пазар. Съществен фактор за това е и достигнатата образователна степен: около 90% от хората с трайни увреждания, **които работят** имат средно или по-високо образование, докато сред хората с трайни увреждания като цяло те са малко повече от половината.

Хората с трайни увреждания, които работят, независимо от по-ниското им равнище на участие в трудовия пазар, имат общо взето сходни позиции на този пазар в сравнение с останалите граждани. Техните способности за осигуряване на самостоятелна заетост и за упражняване на физически или на умствен труд не се различават съществено от тези на останалите. По-значими разлики се наблюдават единствено по отношение на ръчния труд: сред работещите с трайни увреждания квалифицираните работници, заети с ръчен труд са по-малко за сметка на неквалифицираните. Също така заетите в строителството и държавното управление са по-малко за сметка на заетите в здравеопазването и социалната сфера.

На основание чл. 315, ал.1 от КТ всеки работодател с повече от 50 работници и служители е длъжен да определя ежегодно работни места, подходящи за трудоустрояване на лица с намалена работоспособност от 4 до 10 процента от общия брой на работниците и служителите в зависимост от икономическата дейност.

Съгласно чл.27, ал.1 от Закона за интеграция на хората с увреждания от общия брой на работните места по чл.315, ал.1 от КТ работодателят

определя не по-малко от половината за хора с трайни увреждания.

Работодателите масово нарушават това изискване. Държавните, и общинските институции не са особено склонни да наемат хора с увреждания и това в допълнителна степен формира обществената нагласа, че не съществува изискване за наемане на определен процент хора с увреждания.

Съгласно българското законодателство и в частност Закона за интеграция на хората с увреждания, трудовата заетост на хората с увреждания се осъществява чрез:

- интегрирана работна среда (отворен пазар на труда);
- специализирана работна среда (в специализирани предприятия и кооперации за хора с увреждания).

Специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания са тези, които отговарят на следните условия:

- регистрирани са по Търговския закон или по Закона за кооперациите;
- произвеждат стоки или извършват услуги;
- имат относителен дял на лицата с увреждания, както следва:
 - за незрящи и слабовиждащи лица - не по-малко от 20 на сто от общия брой на персонала;
 - за лица с увреден слух и лица с други увреждания - не по-малко от 30 на сто от общия брой на персонала;
- вписани са в регистъра на Агенцията за хората с увреждания.

Специализираните предприятия и кооперации са:

- общинските предприятия за хора с увреждания;
- кооперациите за хора с увреждания;
- специализираните предприятия за незрящи и слабовиждащи лица;
- специализираните предприятия за лица с увреден слух;
- малките и средни предприятия, в т.ч. и микро-фирми за хора с увреждания. През последните години нараства броят на микро- и малките фирми, включително регистрирани от предприемчиви лица с увреждания с

цел започване на самостоятелен бизнес;

- трудово-лечебните бази, които осигуряват трудотерапия на пациенти от здравните заведения и болници.

Специализираните предприятия и кооперации за хора с увреждания са основните и предпочитани работодатели за хората с увреждания, като в специализирана работна среда те се чувстват физически и морално защитени.

Днес, броят на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания е 124 по данни на Агенцията за хората с увреждания, но заетите в тях не надхвърлят 5 хиляди, в т.ч. хора с увреждания не повече от 2 500, произвежданата продукция е многократно намаляла – работи се основно шивашки изделия на ишлеме, картонаж и пластмасови изделия.

Към момента специализираните предприятия и кооперации развиват производство и услуги в няколко основни направления:

- шивашко производство;
- производство на пластмасови изделия;
- производство на картонени опаковки;
- полиграфически и книговезки услуги;
- парфюмерия, билкова козметика;
- транспорт за хора с увреждания;
- уеб-реклама и дизайн; издателство; реклама;
- приложно изкуство, сувенири, украшения, мартеници, поздравителни картички;
- предоставяне на комунално-битови услуги;
- производство на електроинсталационни изделия за бита и промишлеността и производството на филтри за вентилационни и климатични инсталации, филтри за двигатели с вътрешно горене и филтри за чисти помещения и ХЕПА филтри (от специализираните предприятия за лица с увреден слух).

Шивашкото производство заема най-голям дял от цялостната дейност на специализираните предприятия и кооперации около 70% - производството на дамска, мъжка и детска конфекция; специализирани

облекла система GORETEX – специални работни и униформени облекла, специализирани предпазни облекла, спортни и скиорски екипи, ловни облекла, спално и постелъчно бельо и др.

В структурата на специализираните предприятия и кооперации около 20% са малките предприятия, 25% средните и около 45% са микропредприятията. В същото време част от предприятията са свързани чрез един собственик. Такива са случаите на предприятията от системата на Съюзите на глухите в България и на Съюза на слепите в България, както и с общинските предприятия, което прави тези предприятия големи според Закона за малките и средните предприятия – 10 % от общия брой на специализираните предприятия и кооперации.

След драстичния спад на заетите, производството и броя на предприятията от началото на прехода в последните 10 години има устойчиво развитие макар и на ниски нива. Това показват устойчиво развиващите се кооперации и предприятия като “Добруджанка” – Силистра, “Райна Княгиня” – Панагюрище, “Черноморка” – Бургас, «Родина» - Варна, «Виктория» - София, които при същите условия и проблеми имат резултати, коренно различни от останалите – стабилно участие и на вътрешния и на външния пазар и от средни по размер преди 20 години, сега са най-големите в страната специализирани предприятия и кооперации за хора с увреждания.

В рамките на защитени предприятия се осъществява също заетост за хора с увреждания.

Целите на **защитената заетост** са в посока:

- Предоставяне на заетост за хората с увреждания, които не са в състояние да работят на общия пазар на труда, поради което им се създават условия за труд в специализирана среда (работилници и ателиета);
- Стимулиране и подготвяне хората, които работят в защитената среда да получат заетост на общия пазар на труда (логиката на този подход е, че посредством обучение и кариерно развитие се създават възможности за интеграция на общия пазар на труда).

Липсва подкрепяща среда и подходящи дейности, с които да бъдат ангажирани лица с тежки увреждания с висок относителен дял на наетите лица с висока степен на увреждания, за преодоляване на социалната им изолация. Поради спецификата на някои видове увреждания, например при хора с ментални или сензорни увреждания, трудовият рехабилитационен процес поражда необходимост от специални мерки за подкрепа, които включват по-особеното внимание и подход за разработването и реализирането им. Реализацията на човешките права на лицата с умствени затруднения все още е трудно постижима. Тя изисква прилагането на съвременни практики и ангажираност на цялото общество. Твърде сложен и актуален е проблемът за професионално-трудова реализация на лицата с ментални увреждания. Овладеяването от тях на достъпни професии и специалности е условие за включването им в обществото.

1.7.4 Осигуряване на заетост чрез социални предприятия

Въпреки трудностите за създаване и развитие на социални предприятия в България е видима тенденцията за използване на капацитета на нестопанските организации за създаване на заетост и интеграция на групи в неравностойно положение, за социално включване и предоставяне на социални услуги.

От друга страна, социалната икономика не предоставя универсално решение, защото различията между регионите и техните проблеми и нужди са съществени. Но ако държавата засили активността на политиките за подкрепа и насърчаване на социалните предприятия, тогава ползите ще са многостранни. Не на последно място и социалните предприятия в България, както и целият граждански сектор трябва да демонстрират своите способности да бъдат равностоен партньор на държавата при решаване на важни социални проблеми и да докажат че новаторството и гъвкавостта са тяхна основна отличителна черта.

Все още в страната липсват достатъчно на брой добри практики за развитие на социални предприятия. Липсва подкрепяща среда и подходящи дейности, с които да бъдат ангажирани лица с увреждания, лица с психични

заболявания, за лица, страдащи от различни зависимости или за лица, изтърпели наказание лишаване от свобода.

Ежегодно между 7 000 и 8 000 лица, напускат местата за лишаване от свобода. Около 25 на сто от тях са неприспособими без чужда помощ към обществения живот. За тези лица липсва подкрепяща социална среда, чрез която да им се осигури заетост и да се повиши готовността им за пълноценно участие в обществения живот, след напускане на затвора.

През 2009 г. по схема „Социално предприемачество – популяризиране и подкрепа на социални предприятия - пилотна фаза” по ОП „Развитие на човешките ресурси” бяха финансирани 46 проектни предложения за създаване на 35 нови и подкрепа на 11 съществуващи предприятия от социалната икономика. От тях 34 водещи организации са доставчици на социални услуги; 11 водещи организации са общини и 1 водеща организация е кооперация.

Целта на схемата е подкрепа за възстановяване на трудови навици, умения за самостоятелност за хора от рискови групи - производство на специфични стоки и услуги, проучване на възможностите и търсенето за тяхната пазарна реализация, както и консултиране за развитие на социално предприемачество

Чрез проектните предложения се очаква да бъдат подкрепени 2694 лица от уязвими групи, от които:

- Лица с увреждания – 1090;
- Лица от малцинствени етнически групи – 442;
- Самотни родители, многодетни майки – 190;
- Дълготрайно безработни лица – 613;
- Лица, напускащи специализирани институции – 199;
- Деца, лишени от родителски грижи – 70;
- Бивши затворници – 52;
- Лица, страдащи от различни зависимости – 10;
- Други лица в неравностойно положение – 46.

Голямата част от проектите са насочени към лица над 18 годишна възраст (41 проекта), докато целевите групи на останалите 5 проекта

обхващат лица от 8 до 18 години и възрастни.

Социалните предприятия по проектите са за:

- Услуги в дома и градината;
- Арт – работилница;
- Работилница за приложно изкуство;
- Центрове за подкрепа за лица в неравностойно положение;
- Бюро за социални услуги;
- Детска занималня;
- Автомивка;
- Информационен център;
- Бюро по труда.

По проектите ще бъдат предоставени професионални квалификации на лицата от целевите групи за специалностите: “Готвач и Барман – сервитьор”, „Фризьор”, „Маникюрист”, „Масажист”, „Шев и кройка”, „Пчеларство”.

Националната концепция за социална икономика е основата, върху която ще се осъществява привличането и подпомагане развитието на дееспособни предприятия и сдружения от социалната икономика в помощ на успешното изпълнение на националните мерки за социално включване.

С оглед съхраняването на автономността като демократична основа на възникването и функционирането на субектите от социалната икономика, Концепцията възприема принципа на доброволно участие в мерките на държавата по модела на тази Концепция в отговор на държавни стимули.

Държавата упражнява контрол на входа и на изхода на участието в държавните мерки по тази Концепция, за да:

- поддържа достоверността на статистическа информация относно приложението на Концепцията;
- осигурява целесъобразност на приложението на държавните стимули към субектите на социалната икономика, които изпълняват критериите за идентификация;
- разграничава стопанските субекти на социалната икономика от останалите и им предоставя равни възможности за развитие чрез

създаване на специфична благоприятна правна и административна среда.

На заседание, проведено на 16 юни 2010 г., българското правителство одобрява постигнатото съгласие по стратегията „Европа 2020” и си поставя за цел да постигне определени нива от заложените в стратегията пет основни цели, включително цел 1: **достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 година.**

2. Визия, цели и принципи

Държавата се стреми да създаде хармонично общество чрез насърчаване развитието на социалната икономика в страната за постигането на устойчивост, икономически растеж и повишаване качеството на живот на хората и най-вече на групите в неравностойно положение. Утвърждаването на благоприятна среда за развитие сектора на социалната икономика се постига чрез адекватни политики и партньорства на международно, национално, регионално и местно ниво. Всички заинтересовани страни участват активно в този процес.

2.1 Визия

Утвърден, развит сектор на социална икономика, чрез който се разширяват условията за активно включване на уязвими групи от обществото, постига се гъвкавост и сигурност в заетостта и се развива териториалната кохезия.

В процеса на утвърждаване на модел на социална икономика в страната, държавата играе активна роля за популяризиране, насърчаване и подпомагане въвеждането на успешни практики на социални предприятия, включително и на основата на доброволчески дейности, развивани в рамките на гражданското общество. За реализацията на тези свои ангажименти държавата създава подходяща правна и институционална среда и координирани секторни политики за ускорено въвеждане в практиката на успешни модели на социални предприятия. В изпълнение на това държавата ще прилага мерки за повишаване продуктивността и конкурентоспособността на тези предприятия, както и ще следи за коректното придобиване и спазване на марката „Продукт на социално предприятие“.

2.2 Цели

Предпоставка при разработването на Концепцията е постигане на общо съгласие в рамките на широк кръг заинтересовани страни по ключови

въпроси, свързани със същността, обхвата, границите и възможностите на социалната икономика в страната за постигане на по-добри шансове за социално включване на групи в неравностойно положение; обединяване на ресурси за повишаване заетостта на групи от обществото с ограничен достъп до услуги и ресурси или извън пазара на труда; развитие на териториална и местна кохезия.

Концепцията има следните **конкретни цели**:

1. Да служи като отправна точка при въвеждане на критерии за идентификация на предприятия и организации от социалната икономика;
2. Да служи като текущ „стандарт“, съдействащ за подпомагане на развитието на социалната икономика и за стимулиране на изпълнители и привърженици да прилагат и разпространяват духа на социалната солидарност;
3. Да служи като основа за създаването на благоприятна административна и правна среда за развитието на предприятията на социалната икономика (достъп до финансиране, социални клаузи при обществени поръчки, данъчни облекчения и др.).

2.3 Принципи

Развитието и утвърждаването на устойчив сектор на социална икономика в страната ще бъде постигнато чрез прилагане водещите принципи на доброто управление и специфичните принципи, свързани с осъществяване на добри практики и модели на социални предприятия.

Специфичните принципи, на чиято основа се градят добрите практики и модели на предприятията от социалната икономика са свързани с осигуряване единство между икономическата ефективност и специфичните социални цели, развиване на дейност в условия на обществена прозрачност и прилагане солидарни принципи на вътрешно управление и взимане на решения.

3. Аспекти на социалната икономика

3.1 Правни аспекти

Правният ресурс в подкрепа на субектите в социалната икономика включва следните аспекти:

- законодателно обезпечаване;
- правни модели;
- юридическо признаване;
- статистическо признаване;
- необходимими законодателни промени.

3.1.1 Законодателно обезпечаване

3.1.1.1 Европейско законодателство

Европейското законодателство дава солидна основа в подкрепа на социалната икономика. Релевантни разпоредби се съдържат в: Договора за функционирането на Европейския съюз; Хартата на основните права в Европейския съюз; Регламент (ЕО) № 1435/2003 на Съвета от 22 юли 2003 г. относно устава на Европейското кооперативно дружество; Директива 2003/72/ЕО на Съвета от 22 юли 2003 г. за допълване на Устава на Европейското кооперативно дружество относно участието на работниците и служителите; Директива 2006/123/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 г. относно услугите на вътрешния пазар; Решение на Съвета 2008/618/ЕО от 15 юли 2008 г. относно насоки за политиките по заетостта на държавите-членки; Съобщение на Комисията от 30 януари 2008 г. относно предложението за съвместния доклад относно социалната закрила и социалното включване за 2008 г. (COM(2008)0042), придружителния документ към съобщението на Комисията относно предложението за съвместния доклад (SEC(2008)0091) и към съвместния доклад за заетостта за 2007—2008 г., одобрен от Пролетния европейски съвет от 13-14 март 2008 г.; Резолюция на ЕП от 6 май 1994 г. относно алтернативната социална икономика; Резолюция на ЕП от 18 септември 1998 г. относно ролята на кооперациите за нарастване на заетостта на жените; Резолюция на ЕП от 17 юни 2008 г. относно предложението за

решение на Европейския парламент и на Съвета относно Европейската година на борбата с бедността и социалното изключване (2010 г.); Резолюция на ЕП от 23 май 2007 г. за насърчаване осигуряването на достойни условия на труд за всички; Резолюция на ЕП от 9 октомври 2008 г. относно насърчаването на социалното приобщаване и борбата с бедността, включително детската бедност в ЕС, както и в редица Комуникации на европейската комисия; Резолюция на Европейския парламент от 19 февруари 2009 г. г. относно социалната икономика (2008/2250(INI)); Резолюция на Европейския парламент от 20 май 2010 г. относно ново партньорство за модернизирането на университетите – диалог между университетите и бизнеса (2009/2099(INI)).

3.1.1.2 Българско национално законодателство

Българското национално законодателство също предлага комплексна нормативна база за развитие на дейности, които имат своето съотнасяне към характеристиките на социалната икономика:

- Търговски закон;
- Закон за кооперациите;
- Закон за юридическите лица с нестопанска цел;
- Закон за интеграция на хората с увреждания;
- Закон за насърчаване на заетостта;
- Закон за социално подпомагане.
- Закон за малките и средните предприятия;
- Закон за занаятите;
- Закон за закрила и развитие на културата;
- Закон за корпоративното подоходно облагане;

Съгласно чл. 316 от Кодекса на труда, общинските съвети са длъжни да създават специализирани общински предприятия, а работодателите с повече от 300 работници и служители - цехове и други звена за работа на лица с трайно намалена работоспособност, като дейността на специализираните предприятия се планира и отчита отделно.

Общинските съвети могат да създават общински предприятия:

- чрез търговски дружества с общинско участие в капитала, регистрирани по Търговския закон;
- чрез общински предприятия, създадени по реда на чл.53 от Закона за общинската собственост.

3.1.2 Правни модели

На основата на конкретни законодателни актове на държави-членки на ЕС - Финландия, Белгия, Великобритания, Полша, в които се съдържат полезни модели на законодателни решения се открояват препоръчителни решения:

1. Необходимост от текущо усъвършенстване на нормативната уредба, като предпоставка от изключителна важност за дейността, стабилизирането и развитието на предприятията и организациите от социалната икономика.

2. Провеждане на текущ правен анализ в аспекта на социалната икономика с оглед разработването на релевантни законодателни промени, както и на отделни актове, насочени към хармонизиране и развитие на съществуващата правна уредба.

3.1.3 Юридическо признаване

Критична компонента на правния анализ и разработката на предложения за законодателни промени е въпросът за юридическото признаване на предприятията и организации от социалната икономика като реални и правно защитени участници в икономическите процеси. Полезно е да се има предвид европейската позиция, изразена чрез Европейския парламент (A6-0015/2009):

- признаването на европейските устави за сдруженията, взаимоспомагателните дружества и фондациите е необходимо за гарантиране на равното третиране на предприятията на социалната икономика в рамките на вътрешния пазар⁵;

⁵ до този момент е приет само Регламент 1435/2003 г. за статута на Европейското кооперативно дружество. В момента се проучва необходимостта от приемане на нови подобни статuti или други законодателни инструменти.

- ЕП призовава Комисията и държавите-членки да разработят правна рамка, която да признава социалната икономика като трети сектор;
- призовава Комисията да гарантира, че европейското частно дружество ще представлява тип дружество, което ще може да бъде възприето от всички видове предприятия;
- призовава Комисията да определи ясни правила, с които да бъде установено кои образувания могат законно да развиват дейност като предприятия на социалната икономика и да бъдат въведени ефективни правни бариери за включване, така че само предприятия на социалната икономика да могат да се възползват от финансиране, предназначено за предприятия на социалната икономика или от обществени политики, предназначени да насърчат предприятията на социалната икономика;

Европейската комисия предприема съответни мерки в отговор на горепосоченото решение на Парламента, по-специално посочените в Съобщение 608/2010 г. за акта за единния пазар (предложения 36 и 37)⁶.

3.1.4 Статистическо признаване:

Европейският парламент (Решение A6-0015/2009):

- приканва Комисията и държавите-членки да подкрепят социалната икономика, да установят национални сателитни сметки по институционални сектори и браншове на дейност и да дадат възможност за въвеждането на тези данни в Евростат, също така оползотворявайки опыта на университетите;
- изтъква, че оценяването на социалната икономика е тясно свързано с оценяването на организациите с нестопанска цел, призовава Комисията и държавите-членки да насърчават употребата на Наръчника на ООН за организациите с нестопанска цел и да подготвят сателитни сметки, които ще подобрят видимостта на организациите с нестопанска цел.

На тази основа ЕК разработи и Наръчник за създаване на сателитни

⁶ Виж също и отговора на Комисията до Парламента по повод Решението:
<http://www.europarl.europa.eu/oeil/FindByProcnum.do?lang=en&procnum=INI/2008/2250> , документ:
[SP\(2009\)2154](#)

сметки за предприятията в социалната икономика. Целта на тези сателитни сметки е по-голяма статистическа визуализация на тези предприятия с оглед на специфичната им социална роля.

Необходимостта от статистически данни за предприятия, чиято дейност не е насочена изцяло и единствено към печалба, а към постигане на социални цели, като печалбата се реинвестира изцяло или в по-голямата си част за постигане на тези цели, ще става все по-актуална в контекста на изпълнение на обновената Лисабонска стратегия Европа 2020, насочена към развитие на "социална пазарна икономика". Създаването на статистически бази данни за такива предприятия, тяхното поддържане и актуализация е наложително. С настоящата Концепция се заявява тази необходимост и се предвижда създаването на такава база данни към Министерство на труда и социалната политика. Целта е определяне броя на социалните предприятия у нас и заетите в тях лица от групите в неравностойно положение, както и създаване на тази база на механизъм за контрол на дейностите на социалните предприятия. Националният статистически институт се очаква да сътрудничи като на страницата си публикува съответния линк към статистическата база данни към МТСП за социални предприятия на основата на споразумение.

3.1.5 Необходими законодателни промени

Действащото българско законодателство дава добра основа за стопанска и обществена дейност със социален ефект. Над 30 преференциални режима, включващи данъчни и сродни облекчения, които се прилагат в корпоративната икономика, са пряко приложими и по отношение на предприятията и организациите от социалната икономика. По-прецизен анализ на тази система от преференции дава основание да се предложат допълнителни, стимулиращи мерки, както и да се въведе профилиране на такива мерки спрямо спецификата на социалната икономика. Създаването на рутинно действащ механизъм за мониторинг върху обществените дейности със социален ефект, събирането и анализирането на данни за тяхното състояние, дейност и резултати, както и

за потребностите им от усъвършенстване на законодателната уредба, за да се поддържа и стимулира тяхната дейност е непосредствена задача, присъща на държавната администрация, която при установена необходимост, допитвайки се до всички заинтересовани страни, ще предприема изменения и допълнения на нормативната уредба относно предприятията и организациите от социалната икономика:

- за юридическо признаване;
- за статистическото признаване;
- профилиране, респ. разширяване приложното поле на преференциалните режими за пълноценно включване в тях на субектите на социалната икономика.

Юридическото и статистическото признаване на предприятията и организациите от социалната икономика е важна предпоставка за ясни и справедливи взаимодействия между държавата и социалната икономика. В частност, статистиката за тези дейности ще подпомага държавата за точна ориентация и разработка не само на политиките за социалната икономика, но и общите политики за социална защита.

Настоящата Концепция отразява възгледа на заинтересованите страни да се поддържат разумни пропорции в правата, задълженията, контрола и мониторинга на социалната икономика и участието на заинтересованите страни, за да се избягва стагниращо държавно регламентиране. Стопанските и хуманитарни дейности с характеристиките на социалната икономика следва да бъдат свободно избирани от самите изпълнители, включително като ползват примери измежду утвърдилите се европейски практики. Държавата ще избягва свръх-регламентиране и контрол върху предприятията и организациите на социалната икономика, за да се съхранява тяхната автономност и административна и финансова дистанция по отношение на държавната администрация и държавния сектор в икономиката. Същевременно държавата ще изисква социалните предприятия и организации, на които е присвоена марката "Продукт на социално предприятие" да осигуряват институционална и финансова публична прозрачност.

3.2 Институционален аспект

Институционалният ресурс за поддържането и развитието на социалната икономика представлява двуполусна система от държавни институции, които разработват и прилагат законодателната основа и поддържащото (респ. стимулиращото) финансиране от една страна и генериращите социалния продукт кооперации, предприятия и организации от друга страна.

За да се съхранява автономността в сектора на приложението, връзката между двете страни на процеса не се упражнява пряко и може да се осъществява от разнообразни по своя статут и капацитет посреднически институции.

Принцип на институционалното взаимодействие е безпрепятствената права и обратна връзка (между държавата към предприятията и организациите със социална дейност).

Правата връзка осигурява:

- правния ресурс;
- цели, стимулиращи държавни ресурси.

Обратната връзка между институциите на социалната икономика осигурява статистически данни от приложното поле към компетентните държавните институции.

Следва да се повиши ролята на местните власти за развитие на социалната икономика. В настоящият момент съществува дефицит в теорията и практиката за тяхната роля и следва да се подчертае, че те проучват и дефинират потребностите на местните общности, инициират и подкрепят местните политики и неформални платформи за развитие на различните проявления на социалната икономика в местните общности. Очаква се да участват в създаването на социални предприятия чрез публичночастно партньорство и общински форми. Изборът на механизми за прилагане на публичночастно партньорство ще зависи от възможностите, потребностите и предпочитанията на местната власт.

В момента в страната съществува многообразие от предприятия и

организации, които попадат в сектора на социалната икономика: специализирани предприятия, кооперации на хора с увреждания, защитени предприятия; видовете кооперации, регистрирани по Закона за кооперациите и отговарящи на индикаторите за социални предприятия; социални предприятия към и в юридическите лица с нестопанска цел (фондации и сдружения). Роля за развитие на сектора имат и неформалните структури - мрежи и платформи, работещи за развитие на социалната икономика. Мрежата от взаимоспомагателни дружества, обикновено към предприятията, има традиции в българското общество. В тях хората взаимно си помагат в областта на финансовите услуги, като микро-кредитиране, здравно и обществено осигуряване, застраховане. Те също биха могли да се развият като социални предприятия.

В страната съществува наличие на институционална и нормативна свобода за дейност, както и широка възможност за създаване и развитие на социални предприятия и неформални мрежи по силата на сега действащото законодателство.

3.3 Материален аспект

Едно от предимствата на социалната икономика е самостоятелното осигуряване на материалния ресурс, за което се ползват източници и резерви, до които държавата няма достъп. Мобилизацията на недвижимо и движимо имущество, което е лична собственост на доброволците в процеса е предпоставка за пазарна гъвкавост. В резултат се избягват тежки бюрократични процедури, политически зависимости, финансови съперничества, способни да провалят дори начинания с национален приоритет и преди всичко се печели време.

Независимо от феноменалния потенциал на самостоятелното материално обезпечаване, социалната политика на държавата не бива да изпуска от ползрението си материалните потребности на социалната икономика и при възможност своевременно да заделя такъв ресурс, който би се оказал от решаващо значение най-вече за запазване и развитие на заетостта, особено в периоди на криза. Като правило социалният и

икономически ефект от влагането на единица такъв ресурс е изключително голям.

3.4 Финансов аспект

Подобно на материалния, така и осигуряването на финансовият ресурс при субектите на социалната икономика принципно се осигурява на доброволни начала от участниците, което им осигурява сигурност и гъвкавост поради отсъствието на бюрократични спънки. Сериозен проблем при самостоятелното финансиране е оскъдният потенциал.

И в този аспект, социалната политика на държавата предполага разнообразни подходи за финансово подпомагане на сектора чрез:

- Схеми за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ за създаване и развитие на социални предприятия и на социални платформи;
- Данъчни облекчения – разширяване на обхвата на действащите преференции за всички социални предприятия, при строг контрол за характера на дейност на социалните предприятия;
- Нови данъчни преференции за социалните предприятия;
- Държавни субсидии, допустими по Регламента за блоково изключване на определени държавни помощи⁷;
- Достъп до кредитиране;
- Определяне на допълнителни специфични критерии в полза на предприятията от сферата на социалната икономика при тяхно участие в процедури за получаване на обществени поръчки, тъй като по своята същност те не са равностойни с капиталовите сдружения.
- Стимулиране на дарителството в полза на социалната икономика, чрез данъчни преференции за дарителите;
- Търсене на възможности за използване на програмен период 2014-2020 за планиране и осигуряване на средства за осъществяване на националните и местни политики.

Значимо допълнение на този ресурс е възможно по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и ОП “Конкурентноспособност”

⁷ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/block.html

за периодите 2007-2013 и 2014-2020 г. , в частност по ОП „РЧР”:

- приоритет 5 „Социално включване и насърчаване на социалната икономика”:

- Приоритет 5.1. Подкрепа на социалната икономика. Целта е да се стимулират инициативи в сферата на социалната икономика и инвестиции в социален капитал, чрез подкрепа за развитието на социалното предприемачество като възможност за подобряване качеството на живот на лица от рискови групи и преодоляване на социалната им изолация. Предстои отварянето на две нови операции - **„Нови възможности”** - настоящата операция цели да подкрепи процеса на развитие на социалната икономика и създаване на социален капитал чрез подкрепа на общините за осигуряване на заетост и активност на лица от рискови групи; **„Шанс за всички”** - схемата цели оказване на подкрепа за социалното включване на хора с увреждания чрез подкрепа за специализирани предприятия и кооперации за хора с увреждания за предоставяне на обучения за придобиване или повишаване на професионална квалификация и осигуряване на заетост за хора с увреждания.

- Приоритет 5.2. Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици. Целта е разширяване на възможностите за подобряване качеството на живот на хората от уязвимите групи и/или техните семейства, като се насърчат равните възможности на уязвимите групи и се разшири обемът, многообразието и целенасочеността на социалните услуги, предоставяни в общността и в специализираните институции.

- Приоритет 1. „Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването”:

- Приоритет 1.1. „Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда, операция „Обучение и адаптация”, насочена към ресоциализация на лицата, изтърпяващи наказание, лишаване от свобода.

3.5 Политически аспект

Ресурсите, които предопределят развитието на социалната икономика и нейните компоненти имат различни функции и ефект. Политическият ресурс се явява като обобщение и регулатор на другите ресурси, а финансовият предопределя тяхното физическо действие.

3.5.1 На централно държавно равнище

Държавата наблюдава състоянието и развитието в социалната икономика и чрез своите компетентни институции и експерти, предимно чрез действащите системи за социална защита, подпомага субектите в социалната икономика за поддържане на тяхната дееспособност и териториално покритие адекватно на степента на безработица и социално изключване.

По презумпция ресурсите на субектите в социалната икономика се обезпечават самостоятелно, като се ползва личният материален, финансов и трудов принос на участниците в дейностите. В зависимост от текущи или перспективни обществено-политически съображения, правителството предоставя на определени субекти в социалната икономика целево: човешки ресурс (чрез трудово посредничество, чрез образователни и обучителни мерки); материален ресурс, което включва също предоставяне на сграден фонд и комунално обслужване; финансов ресурс.

Тъй като финансовият ресурс е в състояние да замести или да генерира другите ресурси, както Европейската Комисия, така и националните правителства възприемат специфичен възглед по отношение на отпускането на парични средства за социалната икономика поради следните основания:

- размерът на такава субсидия е много малък по мащаб в сравнение с държавните бюджети;
- възвращаемостта като специфичен продукт и като стабилизиращ ефект е обикновено много висока;
- моралният и мобилизиращ ефект е висок и незаменим по същество.

През 2006 г. ЕК приема Регламента за блоково изключване "de minimis", позволяващ на държавите-членки да отпускат до 200 000 евро на определени компании, включително действащи и в сферата на социалната икономика, без каквито и да е формалности. През 2008 г. Комисията приема Общия Регламент за блоково изключване ((ЕС) № 800/2008), позволяващ на държавите-членки да отпускат голям брой категории помощ (за обучение, заетост, малки и средни предприятия, закрила на околната среда и др.) без предварително уведомяване на Комисията. В контекста на финансовата криза, Комисията приема временна рамка, позволяваща на държавите-членки да отпускат допълнителна помощ, с оглед осигуряването на достъп до финансиране. Всички тези категории помощ могат да бъдат особено полезни за социалните предприятия и могат да бъдат отпуснати без или с много малко административни формалности⁸.

Държавата провежда последователна социална политика, съобразена с естеството на социалната икономика и действащите в нея субекти, насочена към стабилизиране на социалните резултати, които те постигат, за което ще въвежда процедурни, данъчни, а при хора с увреждания и инфраструктурни облекчения.

3.5.2 На местно равнище

Компетентният държавен орган, натоварен с приложението на настоящата Концепция провежда държавната политика в сферата на социалната икономика на териториален принцип чрез националната мрежа на изпълнителните агенции и местната власт.

3.5.3 На равнище на социалния диалог - признаване като социален партньор

Социалната икономика като елемент от социалния диалог е понятие, разбираемо и приемливо от действащите социални партньори с оглед предмета на социалния диалог и възможностите на социалната икономика да дава пример с разрешаването на социални противоречия предвид

⁸ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

функционирането едновременно като работодател, работник, инвеститор и собственик на предприятия.

На европейско равнище, Европейският център на предприятията с държавно участие и на предприятията от общ икономически интерес (СЕЕР) (<http://www.ceer.eu/>) е признат от Европейската комисия за представителна асоциация на работодатели в Европейския социален диалог. Като социален партньор СЕЕР представлява интересите на членовете си, сред които са и социални предприятия пред европейските институции, консултира се от Европейската комисия относно проекти на законодателни актове. СЕЕР делегира свои представители и наблюдатели в комитети и консултативни органи на европейските институции и така е в състояние да защитава интересите на своите членове.

На основата на принципа на субсидиарността, държавите-членки могат да прилагат този модел в националния социален диалог. Европейският парламент (A6-0015/2009) подкрепя необходимостта от признаване на съставните елементи на социалната икономика в европейския секторен и междусекторен социален диалог и изисква, както Комисията, така и държавите-членки да насърчават процеса на включване на действащите субекти на социалната икономика в тристранните консултации по всички трудово-правни и осигурителни въпроси.

3.6 Човешки ресурс

Секторът на социалната икономика се развива благодарение на подготвени кадри. В тази връзка е приета и Резолюцията на Европейския парламент от 20 май 2010 г. относно ново партньорство за модернизирането на университетите – за диалог между университетите и бизнеса, в която ЕП:

- „46. Отново напомня, че търговското предприемачество под различните му форми следва да се разглежда като една от професионалните алтернативи за младите абсолвенти и че е необходимо институциите за висше образование да предоставят на своите студенти задълбочени знания за всички форми на предприемачество, включително

за социалната и солидарна икономика, като ги насърчава, например, да основават свои собствени дружества”;

- „72. Насърчава Комисията да продължи да подпомага диалога на национално, местно и регионално ниво с акцент върху най-добрите практики и да гарантира, че този диалог включва всички заинтересовани страни (напр. социалните партньори) и всички форми на предприятия (МСП, предприятия от социалната и солидарната икономика и т.н.), както и представители на трети страни (НПО и т.н.), с оглед на това да се подчертае икономическата и социална добавена стойност на сътрудничеството между двата свята на университета и на бизнеса”.

Отношението и реакциите на академичните и изследователските среди в България са адекватни по време и по същество на стоящата на дневен ред необходимост България да се впише в този аспект на европейския процес на социално включване.

Бизнес факултетът в Университета за Национално и Световно Стопанство (УНСС) поддържа катедра по предприемачество и специалност "Предприемачество" в УНСС с оглед изграждане на подготвени предприемачи и мениджъри в динамична бизнес среда - включително международна и мултикултурна.

ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий", катедра "Организация и методология на социалните дейности" открива през 2009 г. специалност за бакалаври "Предприемачество в социалната сфера". През учебната 2009/2010г. е приет първия випуск студенти по тази специалност. През 2010 г. катедрата разработва магистърска програма по социално предприемачество, дистанционно обучение, която е утвърдена от Академичния Съвет.

През последните 15 години центровете за професионално обучение изпълняват задача да квалифицират и преквалифицират част от безработните в България. Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) към Министерския съвет е институция, която лицензира центровете за професионално обучение.

Обучението по социално предприемачество е една от добрите иновации във висшето образование. Но съществуващите професии в

момента не отразяват в необходимата степен специфичната същност и съдържание на социалното предприемачество. **Дискутира се необходимостта да бъде регламентирана професията социален предприемач.**

4. Организация за прилагане на Концепцията

4.1 Субекти на социалната икономика

Социалната икономика се развива посредством **разнообразни организационно - правни форми на предприемачество** като кооперации, взаимоспомагателни дружества, сдружения, социални предприятия и организации, фондации и други съществуващи в различните държави - членки на ЕС правни образувания.

Правосубектност в социалната икономика притежават кооперации, предприятия и организации, надлежно регистрирани съгласно националното законодателство, чийто предмет на дейност има социален и хуманитарен резултат и те реинвестират печалба за социални цели.

4.2 Критерии за идентификация на субектите в социалната икономика

България ще се придържа към индикаторите на Европейския парламент за определяне на стопанските и хуманитарни дейности като част от социалната икономика:

- върховенство на общността и на социалния предмет на дейност пред печалбата;
- защита и прилагане на принципите на солидарност и отговорност;
- съчетаване на интересите на участниците и общия интерес;
- демократичен контрол от страна на участниците (един член - един глас);
- доброволно и открито членство;
- самоуправление и автономност спрямо държавните власти;
- влагане на основна част от стопанския резултат:
 - ✓ за следване на целите на устойчивото развитие на дружеството;
 - ✓ за задоволяване на специфични потребности на участниците;
 - ✓ в полза на колективния интерес.

Тези индикатори способстват за разпознаваемостта на социалните

предприятия и дейности сред стопанските субекти от реалната икономика, но не бива да се възприемат като абсолютни, тъй като могат също така да препятстват тяхната дейност и развитие. Така например автономността спрямо държавните власти може да бъде основателна пречка за държавно субсидиране, ако се приложи по отношение на прозрачността на използването на публични фондове, независимо от техния размер.

4.3 Марката "Продукт на социално предприятие"

Държавата въвежда **марката "Продукт на социално предприятие"** с подходящо лого и процедура за присъждане на стопански субекти, резултатът от дейността на които съответства на индикаторите, въведени с настоящата Концепция. Марката се ползва от удостоеното предприятие за обозначаване на стоки от своята продуктова спецификация, производствени търговски площи и обекти, документи, реклами, производствено облекло и др.

Целта на присвояването на марката и на нейното приложение е да бъде привлечено общественото внимание към каузата, за която такива предприятия работят с цел да се привлече съпричастността на масовия клиент на потребителски стоки и услуги под формата на предпочитани покупки от предпочитани търговски обекти.

Предприятията от социалната икономика с присвоена марка се считат за ползватели на публичен ресурс и следва да предоставят статистическа информация, при поискване.

4.4 Планове за изпълнение

Изпълнението на Концепцията за социална икономика ще се осъществява чрез **пакет от мерки, включени в годишни планове за изпълнение**. Предвидените дейности в изпълнение на мерките са в съответствие с целите на Концепцията и представляват координирани съвместни действия на заинтересовани страни. Част от тях се изпълняват самостоятелно от държавните институции, а други - съвместно със заинтересовани страни от неправителствения сектор, социални партньори,

сдружения на работодателите и други. В плана се посочват водещите държавни институции, определени в зависимост от компетенциите им. Посочват се сроковете за изпълнение на дейностите и източниците за тяхното финансиране. Плановете се одобряват в рамките на Националния съвет за тристранно сътрудничество, след което се приемат от Министерски съвет.

4.5 Отговорни институции по прилагането на концепцията

Разработването на политики и формирането на подкрепяща среда е в пряка зависимост от координацията в процеса на приложение на Концепцията.

Организацията, координацията и контролът по разработване и приложение на политики и мерки в областта на социалната икономика се възлага на министъра на труда и социалната политика, като инициатор на разработването на Националната концепция и поради ангажираност с приложение на Концепцията. Текущата координация се възлага на дирекция „Жизнен стандарт, демографско развитие, политики и стратегии“, МТСП. Форматът по изпълнението на тези дейности е постояннодействаща междуправителствена работна група към Министерството на труда и социалната политика или Консултативен съвет към министъра на труда и социалната политика. Министърът на труда и социалната политика определя със заповед техния състав и функциите.

4.6 Финансово осигуряване на изпълнението на Концепцията

Постигането на целите на Концепцията за социална икономика изисква съответното финансово обезпечаване на мерките, включени в плановете за нейното изпълнение. Финансирането на част от заложените мерки ще става в рамките на програмното бюджетиране (държавен бюджет - в т. ч. бюджет на МТСП и общински бюджети). В зависимост от планираните дейности се очаква привличане на финансови средства и от други източници (оперативни програми на Европейския съюз, донорски програми и други), както и активно участие на всички заинтересовани

страни.

4.7 Мониторинг и оценка на резултатите

Приложението на Концепцията се провежда при ежегоден отчетен цикъл. Изготвят се отчети по изпълнението на мерките, които се представят до 31 март на годината, следваща годината на изпълнението. Отчетите включват информация за осъществените дейности от всички заинтересовани страни, отговорни за изпълнението. Резултатите от изпълнението на мерките, включени в плановете се обобщават от координиращото звено в доклади, които се представят на министъра на труда и социалната политика.

4.8 Информационен обмен на местно, национално и европейско ниво, публичност и прозрачност

Информационният обмен на различните равнища е необходим и следва да се осъществява в рамките на стандартните процедурни изисквания. С цел осигуряване на по-голяма публичност и информираност е необходимо да се провеждат информационни дни и кампании, както и обучения за популяризиране идеите на социалната икономика.

За да се осигури прозрачност на приложението на Концепцията резултатите от мониторинга ще бъдат разпространявани и с възможност за обратна връзка. Основна медия на този обмен на мнения е Интернет чрез профилиран сайт, както и включване в социалните мрежи. Важно е да бъдат използвани и другите медии доколкото ядрото на тази Концепция е проявата и разпространението на естественото чувство у хората на социална солидарност.

Поддържането на форум към сайта на Концепцията може да даде допълнителни резултати в разпространението и приемането на Концепцията.

5. Развитие и усъвършенстване на Концепцията

Във връзка с развитието и усъвършенстването на Концепцията непосредствените задачи пред правителството са:

- да приведе в изпълнение Концепцията, като институционализира нейното изпълнение;
- да утвърди критериите за достъп до участие в мерките на правителството на предприятията и организациите от социалната икономика;
- да предлага законодателни промени, насочени към усъвършенстване на благоприятна правна и административна среда за развитие на предприятията на социалната икономика, взимайки предвид мнението на всички заинтересовани страни;
- да насърчава мерки, които да позволят статистическо отчитане на социалната икономика.

Изводите и заключенията от статистическото отразяване на участието ще дават основа за текущи корекции и допълнения както към Концепцията, така и към релевантни законодателни актове.

Речник на ключови термини:

„социална икономика” - събирателно понятие за обозначаване на физически и/или юридически лица, сдружения на доброволци или други организирани субекти, осъществяващи стопанска дейност в обществена полза, които реинвестират печалба за постигане на социални цели;

„социално предприятие” - бизнес с водещи социални цели, чиито излишък е реинвестиран обратно в бизнеса или в общността.

„социален предприемач” - лице, което мобилизира ресурси и използва възможности, за да отговори на съществуващи нужди, да помогне на хора в неравностойно положение;

„социално предприемачество” - стопанска дейност, която съчетава възможностите на пазара със социалните каузи, като в центъра са хората и техните нужди;

„компас за социалното предприятие” - метод за идентификация на принадлежността на едно юридическо лице към социалната икономика;

„корпоративна социална отговорност” - „концепция, при която компаниите интегрират на доброволна основа дейността си по опазване на околната среда и социалните си инициативи в своите бизнес стратегии и във взаимодействие с всички заинтересовани лица” (Съобщение на Европейската комисия (ЕК) от март 2006 г. „Прилагане на партньорство за растеж и работни места: да направим Европа пример за подражание за прилагане на КСО”);

„бенефициент” - оператор, орган или фирма, без значение публичен или частен, отговорен за инициирането или за инициирането и изпълнението на операции. В контекста на схемите за финансова помощ по чл. 87 от Договора, бенефициенти са публични или частни фирми,

реализиращи отделен проект и получаващи публична помощ;

„безвъзмездна финансова помощ” - без това да противоречи на чл. 108 от Регламент (ЕО, Евроатом) No 1605/2002, това са средства, предоставени от ОП „Развитие на човешките ресурси”, включително съответното национално съфинансиране, с цел изпълнението на одобрен проект, насочен към постигане на определени резултати;

„права на човека” - права и свободи, които се считат за присъщи на всеки човек. В съвременния свят човешките права и свободи са дефинирани в международни конвенции и въведени в националното законодателство;

„социални права” - част от права на човека с конкретен социален характер - също предмет на международни конвенции (напр. Европейската социална харта) и национално законодателство;

„гражданско общество” - обществено активна прослойка, позиционирана между правителството и бизнеса. Целта на гражданското общество е изразяването на обществени позиции;

„социални партньори” - по смисъла на конвенциите на Международната организация на труда (МОТ) - организациите на работниците (синдикатите) и асоциациите на работодателите;

„социален диалог” - комуникация между социалните партньори за съгласуване на текущи или дългосрочни елементи на индустриалните отношения на основата на Конвенциите на МОТ (с акцент върху K87; K144). Социалният диалог е заложен като принципно положение в Договора за ЕО (чл. 138 и 139). В Кодекса на труда на РБ, социалният диалог е дефиниран в чл. 2, а предметът и процедурите на социалния диалог са уредени в чл.чл. 2-49 от КТ). Социалният диалог се ангажира с индустриалните отношения в

цялата национална икономика, като социалната икономика също може да бъде предмет на тяхната активност;

марката "Продукт на социално предприятие"- идентификация на стопански субекти с лого и процедура за присъждане, резултатът от дейността на които съответства на индикаторите, въведени с Националната концепция за социална икономика. Марката се ползва от удостоеното предприятие за обозначаване на стоки от неговата продуктова спецификация, производствени и търговски площи и обекти, документи, реклами, работно облекло и др. Целта на присвояването на марката и публичното използване на нейния символ е да бъде привлечено общественото внимание към каузата, за която такива предприятия работят;

„каталог на субектите на социалната икономика” - неформален регистър на субектите на социалната икономика, който се поддържа и публикува електронно от Министерство на труда и социалната политика с цел - обществена информираност;

„консултативен съвет за социална икономика” - общественостранен съвет към министъра на труда и социалната политика за приложението на Националната концепция за социална икономика; присвоява марката "Продукт на социално предприятие" и определя субектите, подлежащи на вписване/ отписване от Каталога на социалната икономика;

„доброволческа дейност” - изява на волята на отделната личност и нейните възможности свободно да изпълни действия, с които да помогне на другите и да подпомогне цялостното състояние на обществото;

„социално изключване” - процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност, или поради липсата на базови компетенции и

възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация;

„социално включване” - положителен резултат от правителствени мерки или инициативи на неправителствени организации, насочени към преодоляване или недопускане на социалното изключване.